

WYDZIAŁ PRAWA i ADMINISTRACJI
UNIwersYTET KARDYNAŁA
STEFANA WYSZYŃSKIEGO w WARSZAWIE
Katedra Postępowania Karnego

Warszawa, dnia 3 grudnia 2021r.

Dr hab. Marcin Wielec, prof. UKSW

Kierownik Katedry Postępowania Karnego
Wydział Prawa i Administracji
Uniwersytet Kard. S. Wyszyńskiego
w Warszawie

- RECENZJA -

rozprawy doktorskiej Pani mgr Sylwii Afrodyty Karowicz – Bienias
pt. „*Standardy międzynarodowego procesu karnego a polskie postępowania karne*
w sprawach o zbrodnie przeciwko ludzkości popełnione w latach 1939 – 1956”
Białystok 2021, ss. 325.

I. Uwagi wprowadzające.

Na podstawie Uchwały Rady Dyscypliny Nauki Prawne, Wydziału Prawa Uniwersytetu w Białymstoku, podjętej – jak wynika z dostarczonej dokumentacji - na posiedzeniu w dniu 15 października 2021r., przedstawiono mi do recenzji rozprawę doktorską autorstwa Pani mgr Sylwii Afrodyty Karowicz – Bienias. Rozprawa nosi tytuł „*Standardy międzynarodowego procesu karnego a polskie postępowania karne w sprawach o zbrodnie przeciwko ludzkości popełnione w latach 1939 – 1956*”.

Promotorem pracy doktorskiej jest Pan prof. dr hab. Maciej Perkowski, zaś promotorem pomocniczym jest Pan dr Dariusz Gabrel.

Kryteria recenzji rozpraw doktorskich wyznaczają odpowiednie przepisy Ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki. Zgodnie między innymi z przepisem art. 13 w/w ustawy - rozprawa doktorska, przygotowywana pod opieką promotora albo pod opieką promotora i promotora pomocniczego, powinna stanowić oryginalne rozwiązanie problemu naukowego lub oryginalne rozwiązanie problemu w oparciu o opracowanie projektowe, konstrukcyjne, technologiczne, lub oryginalne dokonanie artystyczne, oraz wykazywać ogólną wiedzę teoretyczną kandydata w danej dyscyplinie naukowej lub artystycznej oraz umiejętność samodzielnego prowadzenia pracy naukowej lub artystycznej.

II. Struktura rozprawy doktorskiej.

Recenzowana rozprawa doktorska pod tytułem „*Standardy międzynarodowego procesu karnego a polskie postępowania karne w sprawach o zbrodnie przeciwko ludzkości popełnione w latach 1939 – 1956*”, złożona jest z trzech rozdziałów problemowych, wstępu, zakończenia i bibliografii.

W poszczególnych rozdziałach przedstawiono analizę następujących zagadnień stanowiących główną kanwę przeprowadzonego badania:

- w Rozdziale pierwszym - przedstawiono analizę procesu kształcenia się odpowiedzialności osób fizycznych za zbrodnie przeciwko ludzkości na gruncie prawa międzynarodowego publicznego (s. 12 – 34). W tym obszarze autorka przeanalizowała kwestie genezy odpowiedzialności międzynarodowej, odpowiedzialności międzynarodowej osób fizycznych, kwestie zbrodni przeciwko ludzkości jako podstawy odpowiedzialności międzynarodowej osób fizycznych;

- w Rozdziale drugim - zaprezentowano analizę standardów międzynarodowego procesu karnego (s. 48 – 118), skupiając się głównie na zagadnieniach dotyczących podstawy prawnej międzynarodowego procesu karnego, konstrukcji instytucji międzynarodowych orzekających w sprawach o zbrodnie przeciwko ludzkości, interpretacji znaczenia zasad międzynarodowego procesu karnego, a także przeprowadziła identyfikacje kluczowych standardów międzynarodowego procesu karnego w sprawach o zbrodnie przeciwko ludzkości.

- w Rozdziale trzecim – zaprezentowano supozycje polskiego postępowania karnego w sprawach o zbrodnie przeciwko ludzkości popełnionych w latach 1939 – 1956 (s. 139 – 247). Na tym etapie autorka przeprowadziła przegląd podstaw prawnych polskich postępowań karnych przeprowadzonych w sprawach o zbrodnie przeciwko ludzkości popełnione w latach 1939 – 1956, określając tu podmioty odpowiedzialne za prowadzenie postępowań karnych w sprawach o zbrodnie przeciwko ludzkości popełnione w latach 1939 – 1956, a także dokonała selektywnego i wzorcowego przeglądu praktyki w zakresie postępowań karnych prowadzonych w sprawach o zbrodnie przeciwko ludzkości popełnione w latach 1939 – 1956. Nadto na tym polu zidentyfikowała główne zasady polskich postępowań karnych w sprawach o zbrodnie przeciwko ludzkości popełnionych w latach 1939 – 1956.

Odnosząc się po krótko do założeń badawczych poszczególnych etapów pracy widać, że główną osią analizy Rozdziału I jest próba przedstawienia procesu kształtowania się instytucji odpowiedzialności międzynarodowej, z naciskiem na zjawisko stopniowej humanitaryzacji konfliktów zbrojnych oraz kwestia wprowadzenia do przestrzeni prawnomiędzynarodowej odpowiedzialności osób fizycznych za te działania. Ponadto, w części tej omówiono zakres podmiotowy oraz przedmiotowy konstrukcji zbrodni przeciwko ludzkości, ze szczególnym wskazaniem na cechy odróżniające ten rodzaj czynu zabronionego od innych przestępstw penalizowanych przez regulacje prawa międzynarodowego.

W Rozdziale II głównym kierunkiem badań jest analiza postępowań karnych prowadzonych przed instytucjami o charakterze międzynarodowym. W rozdziale tym odniesiono się przede wszystkim do osiągnięć Międzynarodowego Trybunału Wojskowego w Norymberdze. Prześledzono tam mechanizmy kształtowania się tzw. zasad norymberskich jako adekwatnych temporalnie wobec czynów będących przedmiotem analizowanych w rozprawie postępowań, w kontekście ich wpływu zarówno na trybunały międzynarodowe tworzone w latach późniejszych, jak i na polskie regulacje prawa wewnętrznego.

W Rozdziale III – najbardziej rozbudowanym – założenia badawcze skupiają się na trzech obszarach badawczych. *Pierwszy* z nich to kwestie podstaw i genezy polskich postępowań karnych w sprawach o zbrodnie przeciwko ludzkości popełnione w latach 1939 – 1956 wraz ze wskazaniem podmiotów odpowiedzialnych za prowadzenie postępowań karnych w sprawach o zbrodnie przeciwko ludzkości popełnionych w latach 1939 – 1956. *Drugi* obszar to relacja i interpretacja praktyki w zakresie konkretnych postępowań karnych prowadzonych w sprawach o zbrodnie przeciwko ludzkości popełnionych w latach 1939 – 1956. *Trzeci* ostatni obszar tego etapu, to próba identyfikacji kluczowych zasad polskich postępowań karnych w sprawach o zbrodnie przeciwko ludzkości popełnionych w latach 1939 – 1956.

Oceniając w/w strukturę rozdziałów recenzowanej pracy doktorskiej, przyznać trzeba, że ma ona swój przemyślany porządek i spójność treściową.

Z mankamentów jakie nasuwają się jednak po lekturze pracy zauważyć można i zaproponować jako działania porządkujące i ewentualnie wydawniczo przyszłościowe, czy nie lepiej byłoby dla klarowności i proporcji rozdziałów tej pracy, dokonać rozbicia rozdziału trzeciego na co najmniej dwa dodatkowe i samodzielne rozdziały. *Pierwszy* z nich ewentualnie poświęcony byłby zagadnieniom przyczyn, genezy i przebiegu postępowań karnych w sprawach o zbrodnie przeciwko ludzkości popełnionych w latach 1939 – 1956, zaś *drugi* rozdział byłby poświęcony li tylko przeglądowi praktyki w tym zakresie. Również problem identyfikacji kluczowych zasad polskich postępowań karnych w sprawach o zbrodnie przeciwko ludzkości popełnionych w latach 1939 – 1956 (punkt 3.4 w Rozdziale 3), mógłby być bardziej rozbudowany i być może także stanowić odrębny rozdział.

Zaprezentowana potencjalna przebudowa rozdziału trzeciego z którego możliwe byłoby wyłonienie przynajmniej dwóch lub trzech nawet dodatkowych rozdziałów jest czysto techniczną krytyką i propozycją. Nie wpływa to oczywiście na stan merytoryczny prowadzonego wywodu, lecz – w ocenie recenzenta – przebudowanie to sprawiłoby, że praca zyskałaby lepszą klarowność i zrozumienie oraz dodatkowe pole do przeprowadzenia jeszcze bardziej szczegółowych analiz niż te zaprezentowane w rozdziale 3 w obecnym kształcie. Potrzebna jest tu zwłaszcza precyzja w przebudowaniu rozdziału trzeciego, bowiem wydaje się, że jest to rozdział kluczowy dla końcowych wniosków i postulatów autorki. Zgodnie z tą supozycją, zwraca szczególną uwagę komponent drugi w rozdziale 3, a chodzi tu o przedstawienie praktyki prowadzonej w przedmiocie postępowań karnych o zbrodnie przeciwko ludzkości popełnione w latach 1939 – 1956. Jest to ta część pracy, która jest wyjątkowo wartościowa i w pewnym sensie nowatorska. Praktycznie przedstawiono tu tzw. studium konkretnego przypadku, opierając się często na elementach źródłowych, czyli konkretnych aktach postępowań karnych. W tym rozdziale autorka z poziomu *in abstracto* przeszła bardzo płynnie do obszaru *in concreto*. W sposób interesujący omówiono tu m.in. postępowania w sprawach prowadzonych przed Najwyższym Trybunałem Narodowym, postępowanie w sprawie Henryka Mani – strażnika obozu w Chełmie nad Nerem, postępowanie w sprawie tzw. Obławy Augustowskiej, czy też postępowanie w sprawie Stefana Michnika. Zresztą w całej pracy wykorzystano źródłowe akta sądowe – zgodnie z wykazem akt postępowań (s. 320) – w liczbie 29. Są to głównie akta postępowań związanych z aktywnością Instytutu Pamięi Narodowej. Nie ma wątpliwości, że przeprowadzenie badania na rzeczywistych aktach poszczególnych postępowań jest olbrzymią wartością dodaną całej dysertacji. Tego typu analiza rzadko jest przeprowadzana w pozycjach naukowych, lecz jeśli już jest przeprowadzona to przyjmowana jest z dużym zainteresowaniem. Dlatego wyodrębnienie tej materii w indywidualny rozdział podbiłoby wartość tego kluczowego rozdziału, jak i wzbogaciłoby z pewnością całą pracę o dalsze pomysły analityczne, dodatkowe uwagi i wnioski autorki.

Z mniejszych jeszcze nieściśłości jakie dostrzega się – oceniając strukturę pracy – wskazać trzeba brak słowa „Rozdział” przy pkt 2 spisu treści jak i w treści pracy (s. 48).

Oczywiście można się domyśleć, że chodzi o „Rozdział 2”, bowiem mamy „Rozdział 1” zaś po numerze 2 następnym jest „Rozdział 3”, to dla powagi pracy powinno znaleźć się rozdzielenie rozdziałów zgodne z ich logiczną numeracją i terminologią. Nie powinno się to zdarzać na tym etapie, choć należy przyznać, że jest to nieścisłość *stricte* techniczna.

Oceniając zatem finalnie strukturę rozprawy doktorskiej przyznać trzeba, że – poza podniesionymi mankamentami – że jest ona prawidłowa, logicznie ustawiona i wewnętrznie spójna.

III. Ogólna charakterystyka tematu rozprawy doktorskiej.

Tytuł dysertacji w postaci „*Standardy międzynarodowego procesu karnego a polskie postępowania karne w sprawach o zbrodnie przeciwko ludzkości popełnione w latach 1939 – 1956*” uznać trzeba za trafny pod względem wymogów tematycznych rozprawy doktorskiej.

Wybrany temat pracy posiada rangę tematu doktorskiego. Jest to interesujący i dotychczas nie podejmowany w doktrynie przedmiotu temat. Prawdopodobnie wynika to z tego, że jest to temat w swojej konstrukcji interdyscyplinarny i przez to trudny do analizy. Nie ma wątpliwości, że analizy dotyczące tytułowego zagadnienia to obszar, w którym spajają się elementy historyczne, zagadnienia postępowania karnego, prawa karnego, czy nawet supozycje socjologii, teorii i filozofii prawa. Poprzez ten zasygnalizowany pryzmat różnorodności obszarowej i merytorycznej, recenzowana praca, nabiera jeszcze większego waloru poznawczego i naturalnie wymusza na autorze zwiększenie horyzontów jego badań i korzystania z różnorodnych metod badawczych. Nie jest to zatem obszar, w którym przewagę będzie miał jedynie kierunek analizy prawniczej. Z jednej strony jest to dobre, bo pełna analiza tytułowego zagadnienia wymusza poznanie elementów z różnych dziedzin prawa i dziedzin pozaprawnych, lecz z drugiej strony autor, zmuszony jest – aby przeprowadzić dogłębną i precyzyjną analizę – sięgać po narzędzia i metody wykraczające poza standardowe spectrum badacza na obszarze prawa.

W tym sensie – ogólnie zarysowując wartość recenzyjną pracy – zwraca uwagę na prawidłowe połączenie przez autorkę, właśnie tych odmiennych obszarów nauki, bo analiza zagadnienia standardów międzynarodowego procesu karnego w kontekście polskich postępowań karnych w sprawach o zbrodnie przeciwko ludzkości popełnionych w latach 1939 – 1956 wymaga *per se* przemyślanego i zręcznego posługiwania się jakże odmiennymi elementami pochodzącymi z różnorodnych obszarów nauki.

Dlatego ten wynikający z tytułu recenzowanej pracy wyjątkowo szeroki obszar badawczy uznać należy z jednej strony za bardzo pozytywną i wyróżniającą cechę, jak przystało na koncepcje i standard rozpraw doktorskich, to jednak z drugiej strony podniósł on bardzo mocno kryterium oceny recenzyjnej prezentowanych przez autorkę analiz, przemyśleń i wniosków badawczych. Dostrzega to sama autorka, która słusznie podkreśla, że w zakresie zadania tytułowego, jest sporo analiz naukowych zajmujących się typami czynów zabronionych penalizowanych bezpośrednio przez prawo międzynarodowe, którymi obok zbrodni wojennych oraz zbrodni przeciwko pokojowi, są zbrodnie przeciwko ludzkości. Zaznacza jednak, że funkcjonujące publikacje naukowe w tym zakresie w większości analizują jedynie modele czy konstrukcje definicyjne tego rodzaju przestępstw. Czasami wychodzą dalej i omawiane są w literaturze wybrane aspekty proceduralne związane z tymi czynami w sądownictwie krajowym i międzynarodowym. Natomiast przyznać trzeba, że istnieje deficyt w zakresie analiz naukowych obejmujących kompleksowo badanie zasad i mechanizmów procedowania w sprawach o zbrodnie przeciwko ludzkości popełnionych w latach II wojny światowej oraz w okresie wczesnego stalinizmu w Polsce jednocześnie w środowisku prawniczym, historycznym czy nawet socjologicznym, politycznym i geopolitycznym. Dotychczasowe

publikacje naukowe nawiązujące do wskazanej problematyki wykazują wyraźną dominację opracowań li tylko historycznych i na ogół poruszają tę materię w sposób fragmentaryczny, skupiając się jedynie na jej konkretnych, wąsko ujętych aspektach historycznych, bez odniesienia ich do szerszego kontekstu porównawczego. Rzadko tytułowe zagadnienie jest analizowane w sposób zwarty i kompleksowy z kilku perspektyw takich jak perspektywa prawnicza, historyczna, międzynarodowa, polityczna, geopolityczna czy komparatystyczna.

Nie ma wątpliwości, że recenzowana praca stanowi jeden z tych brakujących elementów aktywności poznawczej na tym szerokim, spektakularnym, kontrowersyjnym, emocjonalnym i bardzo trudnym interdyscyplinarnie obszarze badawczym.

Warto również podkreślić, że obszar do zbadania – wyznaczony przez tytuł rozprawy – jest bardzo szeroki i dlatego konieczne stało się określenie cezury czasowej do prowadzonych badań. Tak się stało i przyjęte w tytule rozprawy ramy czasowe popełnionych zbrodni odpowiadają największemu nasileniu masowych represji wobec obywateli polskich ze strony reżimów totalitarnych. Słusznie autorka podkreśla, że represje rozpoczęły się wprawdzie wraz z wybuchem II wojny światowej to jednak wskazany przez nią końcowy rok 1956 nie oznacza całkowitego zakończenia prześladowania obywateli Polski. Jednak rok 1956 stanowi tą granicę stopniowego wygaszania powojennych represji o charakterze masowym w Polsce i jednocześnie zakreśla granice prowadzonej przez autorkę egzegezy.

Reasumując, tytuł pracy jako kanwa badania prezentowanego w pracy naukowej o randze pracy doktorskiej jest dobrany trafnie. Autorka wybierając, taki a nie inny, temat swojej rozprawy miała świadomość deficytu poznawczego i badawczego tytułowego obszaru i z powodzeniem postarała się te braki uzupełnić. Tematyka ocenianej rozprawy doktorskiej posiada konieczny na poziomie doktoratu walor doniosłości poznawczej, zawiera element nowatorskości i z powodzeniem uzupełnia dotychczasowe opracowania w tytułowym zakresie oferując jedną i zwartą analizę przeprowadzoną z kilku punktów widzenia.

IV. Cel pracy, teza pracy, wybór metodologii badań.

Zgodnie z założeniami badawczymi autorki, rozprawa posiada jeden cel główny, który następnie uzupełniają cele cząstkowe. Wedle tej koncepcji głównym celem rozprawy jest zidentyfikowanie kluczowych standardów międzynarodowego procesu karnego w przeprowadzonych dotychczas postępowaniach w sprawach o zbrodnie przeciwko ludzkości, a następnie potwierdzenie ich występowania w postępowaniach polskich.

Natomiast wspomniane cele szczegółowe wyszukane i skonstruowane przez autorkę, obejmują analizy oscylujące wokół uzyskania odpowiedzi na kilka konkretnych pytań. Pytanie pierwsze; *Które z zasad międzynarodowego procesu karnego uznać należy za kluczowe?* Pytanie drugie; *Jakimi zasadami kierują się polskie organy wymiaru sprawiedliwości w prowadzonych przez siebie postępowaniach?* Pytanie trzecie; *Czy i w jakim stopniu standardy postępowań, które zidentyfikowane zostały jako kluczowe na gruncie działalności trybunałów międzynarodowych, są stosowane w postępowaniach prowadzonych przez polskie organy wymiaru sprawiedliwości?*

Z przedstawionych konstrukcji pytań i określonych tez badawczych stawianych przez autorkę wynika, że uchwycono w nimi sedno zaplanowanej i przeprowadzonej analizy. Postawione powyżej tezy mieszczą się zasadniczo w zakresie zadania tytułowego, tworząc jego rdzeń i indywidualne pola do dalszego badania.

Odnosząc się natomiast do metodologii badań wspierających osiągnięcie celu rozprawy doktorskiej, przyznać trzeba, że zauważona interdyscyplinarność tematu wymusiła tu również niestandardowe podejście do wyboru i zastosowania określonych dyferencyjnych metodologii badawczych. Z jednej strony konieczna jest tu przecież interpretacja prawnicza

szeregu aktów pranych zarówno krajowych jak i międzynarodowych, tych aktualnych i tych archiwalnych, zaś z drugiej strony konieczne jest posługiwanie się metodami badawczymi znanymi na wskroś z obszarów historycznych, politologicznych czy statystycznych etc. Dlatego oddać trzeba autorce, że posłużenie się tak dużą skalą różnorodności w wyborze metodologii badań jest na pewno dużym plusem w ocenie niniejszej pracy. W pierwszej kolejności widać, że autorka skorzystała ze schematu triangulacji metod badawczych. W jej ramach wykorzystana została m.in. metoda historyczno-prawna, użyta do chronologicznej prezentacji procesu kształtowania się regulacji obejmujących rys definicyjny oraz procedowanie w sprawach o zbrodnie przeciwko ludzkości, a także tło historyczne towarzyszące zaistniałym przemianom w przestrzeni czasowej. Następnie zauważyć można wykorzystanie metody dogmatyczno – prawnej, która – nie ma wątpliwości – potrzebna jest w celu dokonania analizy językowo-logicznej i przeprowadzenia wykładni tekstów prawnych. Metoda dogmatyczno – prawna pozwoliła m.in. na ustalenie – przynajmniej na potrzeby tej pracy – wielu koniecznych terminologii i znaczeń pojęć takich jak zbrodnie przeciwko ludzkości, zbrodnie wojenne, zbrodnie przeciwko pokojowi, zbrodnie komunistyczne czy zbrodnie nazistowskie. Zauważalny jest tu również model aksjologiczny, gdzie dokonano oceny tytułowego obszaru przez pryzmat uniwersalnych wartości. Nie bez znaczenia dla prowadzonej analizy jest również wykorzystanie elementu statystycznego, bowiem zestawienie statystyczne szacowanej liczby osób postawionych w stan oskarżenia przed trybunałami międzynarodowymi oraz sądami polskimi, a także ustalenie ilości postępowań karnych wszczętych w sprawach o zbrodnie przeciwko ludzkości popełnione w latach 1939-1956 przez polskie organy ścigania pozwoliło na ocenę efektywności realizacji założeń regulacji prawnomiędzynarodowych i krajowych w tym zakresie. Dopełnieniem jest skorzystanie z komparatystyki prawniczej, która przydała się głównie do analizy zasad prowadzenia procedur międzynarodowych, co następnie pozwoliło na ocenę stopnia realizacji standardów międzynarodowych przez instytucje krajowe etc.

Wskazując na powyższe, uznać trzeba, że cel pracy, tezy stawiane w pracy oraz wybór metodologii prowadzenia badania jest prawidłowy. Podbudowa argumentacyjna stawionych tez jest logiczna i klarowna. Postawione założenia mają swoje spójne uzasadnienie, wynikają z wybranego i sformułowanego tytułu rozprawy, zaś wnioski są racjonalne i wzajemnie się uzupełniające. Wywód autorki jest argumentacyjnie celny, merytorycznie poprawny i zasługuje na uwzględnienie.

V. Dobór i wykorzystanie źródeł.

Oceniając dobór i wykorzystanie źródeł przez autorkę wskazać trzeba, że jest ono poprawne.

Całość rozprawy liczy 325 stron, przy czym wykorzystano w pracy bogatą bazę bibliograficzną na która składa się aż 295 pozycji monograficznych – zbiorowych i dokumentacyjnych, oraz kolejne 307 pozycji wydawnictw ciągłych i artykułów w pracach zbiorowych. Nadto bazę analityczną uzupełnia spora ilość wybranych do interpretacji aktów prawnych w liczbie 115 oraz interesujący wybór orzecznictwa w liczbie 56 pozycji, a także wybór akt postępowań karnych w liczbie 29. Wszystko to uzupełnia jeszcze netografia wraz z kilkudziesięcioma pozycjami popularno – naukowymi w ogólnej liczbie 54. Zastosowane zostały pozycje bibliograficzne o zasięgu krajowym jak i zagranicznym.

Autorka posłużyła się prawidłowo dobranymi pozycjami bibliograficznymi z różnych dziedzin i obszarów potrzebnych do przeprowadzenia prawidłowych ocen i analiz. Wykorzystana literatura nie jest jednorodna, co jest skorelowane z interdyscyplinarnym tematem rozprawy doktorskiej. Można ją nazwać wieloobszarową, co zresztą – jak

wspomniano wcześniej – było obowiązkowe z uwagi na profil tytułu rozprawy. Mamy przez to potwierdzenie zapoznania się przez autorkę zarówno z dorobkiem literatury prawniczej, historycznej, politycznej, geopolitycznej, analitycznej, socjologicznej czy nawet popularno - naukowej. Dochodzi do tego analiza akt postępowań, egzekucja rozstrzygnięć sądowych w postaci orzeczeń czy wyroków jak i innych dokumentów źródłowych, które wraz z literaturą - jako całość - tworzą rzetelną bazę analityczną. Autorka zresztą nie ograniczyła się jedynie do zapoznania się ze źródłami krajowymi, bowiem wielokrotnie przedstawiła pozycje zagraniczne adekwatne treściowo do prowadzonej przez nią analizy.

Generalnie rzecz biorąc uznać trzeba, że baza bibliograficzna zgromadzona przez autorkę jest wystarczająca i składa się z prawidłowo dobranej literatury, orzecznictwa, prawodawstwa krajowego i międzynarodowego czy akt postępowań sądowych etc. Nie zauważyłem zbędnych pozycji bibliograficznych czy innych źródeł, dodanych ewentualnie dla sztucznego wzbogacenia bibliografii. Każda z wykorzystanych pozycji jest przemyślana.

VI. Ocena formalnej strony pracy.

Oceniając stronę formalną pracy stwierdzić trzeba, że nie budzi ona większych zastrzeżeń. Autor posługuje się sprawnie językiem wywodu, co czyni go zrozumiałym, racjonalnym, przewidywalnym i precyzyjnym. Technika pisania pracy jest również poprawna. Autorka bardzo bogato korzysta z cytacji, gdzie cytowane pozycje są konstrukcyjnie prawidłowe, dobrze dobrane treściowo i merytorycznie. Technika korzystania z tzw. odsyłaczy jest również dostosowana do obowiązujących standardów. Nie stwierdzam rażących błędów czy wymuszonych odsyłań, bowiem wszystko tworzy spójną całość i logiczną konsekwencje dokonanych przez autora wyborów.

VII. Ocena merytoryczna.

Biorąc pod uwagę ocenę merytoryczną rozprawy doktorskiej stwierdzić trzeba, że jest ona poprawna.

W Rozdziale pierwszym, aby przedstawić proces kształtowania się odpowiedzialności osób fizycznych za zbrodnie przeciwko ludzkości na gruncie prawa międzynarodowego publicznego, autorka słusznie określiła w pierw komponenty i genezę odpowiedzialności prawnej międzynarodowej. Ukazano tu założenia i specyfikę prawa międzynarodowego wraz z szeregiem aktów prawnych źródłowych przedstawionych na zasadzie retrospektywnego wywodu. Następnie autorka przechodzi do kolejnego obszaru analiz, konkretyzując swoje badanie na odpowiedzialności międzynarodowej osób fizycznych. Określa tu przyczyny powstania i elementy odpowiedzialności międzynarodowej osób fizycznych. Poprawnie prezentuje ewolucje tego rodzaju specyficznej odpowiedzialności prawnej, wspominając nie tylko historyczną drogę jej ewolucji, lecz także współczesne instrumenty i instytucje powołane do realizacji tego rodzaju odpowiedzialności prawnej jednostek (m.in. Międzynarodowy Trybunał Karny czy tzw. Trybunały Hybrydowe). Kolejnym etapem badawczym jest przedstawienie konstrukcji zbrodni przeciwko ludzkości jako podstawy odpowiedzialności międzynarodowej osób fizycznych. Przedstawiono tu przebieg okoliczności jakie są fundamentem do ukształtowania się obecnej formuły normatywnej dla zbrodni przeciwko ludzkości.

W Rozdziale drugim, przedstawiono podstawy prawne odpowiedzialności jednostek za czyny wypełniające znamiona zbrodni międzynarodowych, jak i określono konkretne instytucje, które posiadają jurysdykcję w sprawach osób oskarżonych o ich popełnienie.

Analiza ta stała się podbudową do wykrystalizowania się kluczowych standardów prowadzenia postępowań karnych w sprawach o zbrodnie przeciwko ludzkości, tak na gruncie prawa międzynarodowego, jak i w postępowaniach wewnątrzpaństwowych.

W Rozdziale trzecim autorka zawarła elementy procesu ewolucji dążeń do wymierzenia sprawiedliwości zbrodnicyz jednostkom. Wywody autorki w tym miejscu obejmują interesującą analizę wyselekcjonowanych i przedstawionych w porządku chronologicznym postępowań, prowadzenia śledztw w sprawach o zbrodnie przeciwko ludzkości wraz z ich analizą statystyczną oraz oceną jakościową pod kątem realizacji zasad międzynarodowego procesu karnego.

Autorka wyraźnie i prawidłowo zdiagnozowała problem w postaci spornej wśród badaczy kwestii m.in. funkcjonowania ustawodawstwa polskiego z okresu wojennego oraz wczesnych lat wprowadzania w Polsce systemu komunistycznego (problem PKWN i trwałości i legalności władz komunistycznych - ich legitymacja i efekty działania).

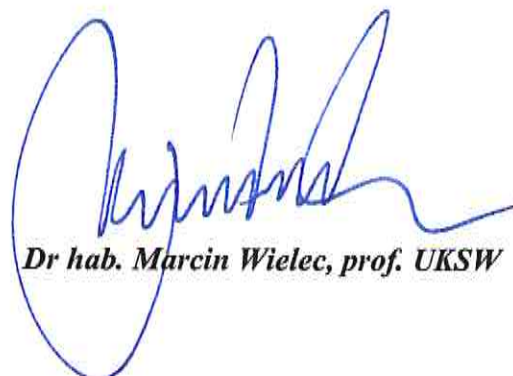
Autorka słusznie nie wchodziła w rozstrzygnięcie tego sporu i pominęła polemikę na temat legalności źródeł ustawodawstwa z tamtych lat. Problem ten nie jest i nie był główną osnową prowadzonej analizy. Autorka omówiła selektywnie regulacje prawne odnoszące się do czynów zabronionych noszących znamiona zbrodni, które wprawdzie miały źródła w ówczesnym ustawodawstwie, lecz z czasem ewoluowały w przestępstwa kwalifikowane dzisiaj jako zbrodnie przeciwko ludzkości. W tym rozdziale – o czym wspomniano już wcześniej – dokonano bardzo ciekawej analizy praktyki sądowej w zakresie retrospektywnym poszczególnych postępowań sądowych (m.in. procesy prowadzone przed Najwyższym Trybunałem Narodowym, proces w sprawie Henryka Manii – strażnika obozu w Chełmie nad Nerem, postępowanie w sprawie tzw. Obławy Augustowskiej, postępowanie w sprawie S. Michnika). Jest to dość kontrowersyjna część pracy, ale i bardzo przydatna badawczo. Niemniej jednak autorka nie boi się konkretnych wniosków i dobrze argumentacyjnie broni swojego stanowiska. Między innymi podziela pogląd autorki, że jakoby w obszarze nauki jak i literatury zarówno popularno, jak i *stricte* naukowej obejmującej swoim zakresem tematykę konfliktów zbrojnych XX w. często można spotkać się z określeniem „ofiary reżimów totalitarnych”, co nie jest do końca precyzyjne i często nie oddaje naturalnego stanu rzeczy. Autorka bardzo kategorycznie i słusznie podkreśla, że winnym śmierci i cierpienia milionów ofiar II wojny światowej nie jest reżim jako byt abstrakcyjny, w domyśle zbiorowy twór, nie system i nie państwo, ale ich przywódcy tj. osoby stojące na czele tysięcy ludzi wierzących w głoszoną przez nich ideologię. Autorka dobrze diagnozuje, że skonkretyzowanie osoby i jej odpowiedzialności jest fundamentem. Dlatego autorka ma racje wskazując, że okolicznością pozwalającą na przypisanie winy konkretnej jednostce po raz pierwszy w historii prawa międzynarodowego było uniezależnienie jej od faktu działania w sferze *imperium* czy jedynie podporządkowania się poleceniom służbowym lub rozkazom wojskowym. Dochodzi do tego dobrze zdiagnozowana problematyka standardów postępowania karnego jak, wzorców działania ocenego w korelacji zarówno do międzynarodowych postępowań karnych jak i wewnątrz krajowych postępowań karnych. Zdaniem autorki te wzorce – standardy – zasady zostały spełnione w polskich postępowaniach karnych w sprawach o zbrodnie przeciwko ludzkości popełnione w latach 1939-1956. Ogromna rola jest tu Instytutu Pamięci Narodowej, który poprzez swoją pozycję i przydzielone zadania staje się kluczowym podmiotem predystynowanym do realizacji sprawiedliwości w zakresie tytułowego zagadnienia.

Reasumując, stwierdzam, że warstwa merytoryczna recenzowanej rozprawy doktorskiej jest poprawna. Wnioski wysnuwane przez autorkę są wprawdzie jej indywidualnym i osobistym rezultatem zaplanowanej analizy, lecz są to wnioski obudowane odpowiednią argumentacją, logicznym rozumowaniem i obdarzone są cechą racjonalności i obiektywnej zbieżności. Nie dostrzegam żadnych większych błędów merytorycznych, które negatywnie wpływałyby na finalną ocenę pracy doktorantki.

VIII. Konkluzja.

Konkludując swoje uwagi recenzyjne jednoznacznie wskazuje, że recenzowana praca autorstwa Pani mgr Sylwii Afrodyty Karowicz – Bienias, pod tytułem „*Standardy międzynarodowego procesu karnego a polskie postępowania karne w sprawach o zbrodnie przeciwko ludzkości popełnione w latach 1939 – 1956*”. spełnia wszelkie formalne jak i merytoryczne wymagania stawiane pracom doktorskim, wedle przepisu art. 13 Ustawy z dnia 14 marca 2003r o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki. Stanowi ona oryginalne rozwiązanie tytułowego problemu naukowego, zaś poprzez prowadzony przez autorkę wywód merytoryczny, potwierdzone zostało, że Pani Sylwia Afrodyta Karowicz – Bienias wykazuje ogólną wiedzę teoretyczną kandydata w danej dyscyplinie naukowej oraz że posiada umiejętność samodzielnego prowadzenia pracy naukowej.

Wskazując na powyższe, uprzejmie **wnoszę o dopuszczenie** Pani Sylwii Afrodyty Karowicz – Bienias do dalszych etapów właściwych dla prowadzenia przewodu doktorskiego.

Dr hab. Marcin Wielec, prof. UKSW